

donyi „állásfoglalás és tervezet”, amelyhez – reméljük – tettekre is ösztönző akaratukkal csatlakoznak mindazok – egyének és szervezetek –, akiknek fontos, hogy a magyar gyerekek

– felnőve – olvasó-művelődő, az értékeket nyitottan, örömmel befogadó, tehát *írástudó* emberek legyenek.

Pápayné Kemenczey Judit

Magyar gyermek: magyar olvasó?

Állásfoglalás és tervezet a gyermekek olvasásának ügyéről

Állásfoglalás. Sokan, sokféle szemszögből vizsgálva mondják – s igazuk van! – súlyos *krízisben* vagyunk. Ennek egyik riasztó tünete, hogy gyermekeink mind nagyobb hányada nem szeret, nem tud elég jól olvasni. Az elmúlt években az általános iskolát végzett tanulók *egyharmada a saját tankönyvét nem tudta* tisztességesen elolvasni, tehát megérteni sem. A helyzet tagadhatatlanul válságos.

Köztudott, hogy a beszélt és írott magyar nyelv szellemi/izlésbeli színvonala az elmúlt évtizedekben egyre gyorsuló ütemben szállt alá, a romlás tünete szinte „égre kiáltanak”. E folyamat megállítására, türelmes, sok-sok munkával járó megfordítása nyelvészek, írók, újságírók, kiadók, terjesztők, népművelők, színészek, minden felelősen élő és gondolkodó felnőtt ember gondoljait közé kell hogy tartozzanak. Mi – az alábbi állásfoglalás megfogalmazói – a gyermekek olvasásának előmozdításával hivatászerűen foglalkozó gyermek- és iskolai könyvtárosok, olvasáskutatók, gyermekkönyvkiadói szakemberek, írók, pedagógusok és a témakörben érintett irodalmárok – arra a meggyőződésre jutottunk: mielőbbi, összehangolt és hatékony cselekedetekre van szükség avégett, hogy a magyar olvasás ügye a holtpontonról elmozduljon.

Szakmai illetékességünkkel alátámasztva hangsúlyosan ismétéljük meg azt a köztudott tény, hogy az olvasás – mint kulturális készség és gyakorolt tevékenység – a szellemi, nyelvi művelődés, a személyiség differenciálódásának egyik alapja. Az a társadalmi közeg azonban, amely a közelmúltban egyfelől nevelt az olvasásra, másfelől le is szoktatott arról, a felnővekvő nemzedékeket több értelemben is hátrányosan befolyásolva. Az írott és az élőnyelvi

közeget klisék, nyelvi „betontelepek” árasztották el, és a sémák, a giccs, a politikum vagy akár a pornografikum területén egyaránt a nyelvi elsivárosodás jeleit lehet tapasztalni. Emellett a modern civilizációk „debilizáló” képfogyasztása, az audiovizuális médiák betörése még áldatlanabbá tette a helyzetet, egyre nagyobb arányban vonva el a felnöttekkel együtt a gyermekeket is az olvasástól, a magyar nyelven nemesen, szépen megfogalmazott kiadványoktól és az azokból meríthető információk feldolgozásától.

Tudatában vagyunk annak, hogy ez a kérdéskör sokkalta szélesebb sugarú, mint az, amiről szólunk, hiszen ügyünk a magyar oktatás- és művelődésügy seregnyi problémájával érintkezik. Mégis, abban a meggyőződésben, hogy egy nemzeti tervet bizonyos, a célokhoz vezető útszakaszok megtervezésével kell elindítani, felemeljük szavunkat, felvázolva elképzeléseinket a jelenlegi és az eljövendő fiatal nemzedékek olvasási kultúráját előbbre vivő tennivalók néhány részletéről.

A társadalom zömét alkotó, nem értelmiségi pályát választó gyermekek és fiatalok tetemes része úgy hagyja el – mint említettük – az általános, a szakmunkásképző vagy akár a szakközépiskolák padjait, hogy az olvasás egész életükben „nem lesz kenyerük”. (Számos kutatás bizonyította ezt a tény az elmúlt évtizedekben. A publikált adatok ellenőrizhető!) Amikor ezek az ifjak szülői sorba kerülnek, ezt a „nem-olvasó” magatartásukat – melyet, nem túl tetszetős kifejezéssel, az olvasáskutatók funkcionális analfabetizmusnak neveznek – tovább örökötik gyermekeiknek. Szép számmal vannak olyanok is, akiknek olyan méretűek a hátrányaik, hogy az analfabetizmus

peremén járnak, illetőleg ténylegesen írás- és olvasástudatlanok. Jól meghatározhatók ezek a szociológiai csoportok, rétegek, nemzetiségek.

Újfent hangsúlyozzuk, a helyzet igen súlyos, és ezen gyors intézkedésekkel, rövid távon aligha lehet változtatni! A gyermekek olvasóvá nevelésének ügyében csak sok-sok éves, összehangolt cselekvési terv kecsegtethet eredménnyel.

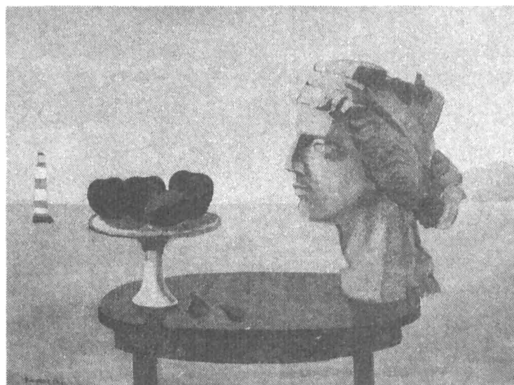
Ennek érdekében két elgondolás elfogadtásáért állunk ki:

1. Az anyanyelvi oktatást-nevelést, képzést új alapokra, pályákra kell állítani. Ez az oktatásügyi teendők sokaságát foglalja magába a mai pedagógusnemzedék folyamatos utánképzésétől és „olvasáspedagógussá” képzésétől kezdve a hazai felsőoktatás, a tanító- és tanárképzés gyökeres reformjáig. Ameddig a magyar nevelő maga is nem lesz olvasó, művelődő, „betűszerető” ember, addig aligha remélhető, hogy növendékei egy értelmesen olvasó, beszéd- és íráskészséggel felvértezett, kommunikatív nemzet tagjainak soraiba lépjenek.

2. A gyermekek olvasásával igen sok szakma foglalkozik hivatással, elkötelezetten, mondhatni fáradhatatlanul, munkájuk azonban összehangolatlan, és az erre fordított hazai szellemi energia is csekély. Ezért vált meggyőződésünk: létre kell hozni egy intézetet, intézményileg megformált szervezetet (ilyen majd minden európai országban működik, s amelynek elődje/i/ 1949 előtt hazánkban is léteztek). Az intézet kis létszámú munkatársi gárdával tevékenykedne, de kiadói, kritikai, szerzői munkájával a már meglévő erők műhelye és animátora lehetne, illetőleg sokat tehetne az új erők kiképzésének, továbbképzésének céljaiért.

Tudvalevő, hogy a címben megfogalmazott kérdést – „Magyar gyermek: magyar olvasó?” – a magyar államnak kell megválaszolnia. Gyermekeink olvasó vagy nem-olvasó volta a mindenkori kormányzat másokra át nem hárítható felelősségének körébe esik, vagyis: nemzeti ügyről van szó. A felelős oktatási/kulturális minisztérium támogatása, döntései nélkül a magyar gyermekirodalom és -olvasás ügyének szekerét aligha lehet kihúzni a kátyúból.

Állásfoglalásunkat és tervezetünket el is juttatjuk az ő asztalára. Addig is felhívunk mindenkit (és ebbe szervezetek, pártok éppúgy beletartoznak, mint egyének), hogyha egyetértenek azzal, amit leírunk, adjanak előszóban, nyomtatásban hangot ügyünknek. Támogassák

sák a leendő, kiművelt, tehát olvasó magyar nemzet ügyét.

Egy gyermekirodalmi intézet terve. A tervezett Magyar Gyermekirodalmi Intézet a Magyar Gyermektanulmányi Társaság keretében a századforduló után, illetőleg a Fővárosi Könyvtárban a két világháború között végzett gyermek- és ifjúsági olvasáskutatások, az 1920–40-es években működött Magyar Ifjúsági Irodalmi Társaság és jogutódja az Ifjúsági Irodalmi Kutatóintézet tradícióit kívánja feléleszteni, továbbíve az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központjában e témakörben folytatott vizsgálódásokat.

A tervezett intézet elődjének tekintendő azonban a Fővárosi Pedagógiai Szeminárium is, ahol 1949-ig teljességre törekedve gyűjtötték a magyar gyermek- és ifjúsági irodalmat. Az intézet megszűnte után ez a gyermekkönyv állomány rövid időre a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár tulajdonába ment át, de az Országos Pedagógiai Könyvtár (ma: és Múzeum) megalapításakor a gyűjtemény ebbe a könyvtárba került. Ez a magyar gyermekkönyvkiadást történeti teljességgel reprezentáló állomány ma gyakorlatilag hozzáférhetetlen, hiszen az OPKM egy fővárosi iskolai pinceraktárban tudja csak tárolni. Ám az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum ezt a különgyűjteményt hazai kötelempéldányokból és külföldi beszerzésekből folyamatosan gyarapította, így a gyermekirodalmi tár már 60–70 ezer kötetet tartalmaz.

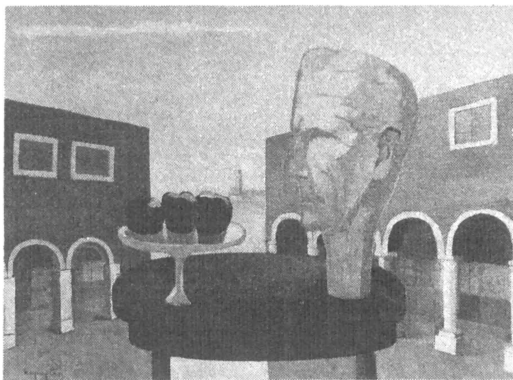
Intézményi tervünk abból az alapvető – bár irodalomszociológiailag közhelyszerű – téziséből indul ki, hogy az olvasásnak kettős pillére van. Az egyik: az irodalom; ez esetben a gyermekek kezébe szánt, nyomtatott, nyilvános-

ságra hozott dokumentum. A másik: az olvasó, aki egyéni értékekkel gazdagított befogadást végez. Ezt a két pillért kapcsolja össze az olvasáspedagógia, az olvasmányok változatos közvetítésének világa. Az intézményt tehát elsősorban két dolog kell, hogy foglalkoztassa: az irodalmi produktum és a befogadó, visszajelző, feldolgozó olvasó. Miután az előbbi írók, szerkesztőségek, kiadók állítják elő, az utóbbit viszont tanítók, tanárok, gyermekkönyvtárosok és más olvasmányközvetítők szolgálják és ápolják, az intézetnek e kettő között kell a kapcsolatokat megteremteni, értékelni, illetőleg fejleszteni.

Intézetünk elsődleges feladata tehát a kapcsolatteremtés, a közvetítés és ennek megfelelően a (kutatás) szervezés – „külső” kutató munkatársai elszórtan és sok helyütt (felsőoktatási intézmények tanszékein, intézetekben, iskolákban, könyvtárakban, kiadóknál, stb.) tevékenykednek. Az intézet az ő olvasáskutatói, -pedagógiai, fejlesztési, publikációs és egyéb munkáit támogatja, koordinálja – az utakat teremtve meg oda és vissza. Erjesztő, ösztökélő szerepe mellett sokat tehet azért is, hogy a gyermekirodalommal, -olvasással kapcsolatos információk nyilvánosságra kerüljenek.

Mivel az OPKM-ben van az említett hazai gyermekirodalmi gyűjtemény, továbbá ez a könyvtár a hazai pedagógia szakirodalmi ellátásának szolgálatában áll, gyűjteményének egésze is sok-sok olyan (lélektani, neveléstudományi, nevelésszociológiai stb.) dokumentumot tartalmaz, amelyek az olvasáspedagógiát szolgálják. Ésszerűen merült tehát fel az a gondolat, hogy a gyermekirodalmi intézet e nagykönyvtár bázisán, annak részeként, de önálló országos szerepkörrel jöjjön létre.

A Művelődési Minisztérium épületében

(Bp. V., Szalay u. 10.) szűkös és áldatlan körülmények között tevékenykedik az OPKM, mégpedig úgy, hogy különgyűjteményeinek fontos egységeit (tankönyv-, iskolai értesítő-, gyermekirodalmi gyűjtemény) kénytelen külső raktárakban, ideálisnak aligha mondható körülmények között tárolni. Ennek a könyvtárnak a helyzete is régóta megoldás után kiált. Amennyiben a jövőben az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeumot sikerül olyan épületben elhelyezni – s erről évek óta szó van –, ahol van elegendő tér, akkor gyermekkönyvgyűjteményét élő könyvtárként lehet megnyitni a használók – pedagógusok, a gyermekirodalom történetét és esztétikáját, a gyermekek olvasói szokását kutatók – előtt.

E gyermekkönyvtárhoz kapcsolva olyan helyiséget is meg kell tervezni, ahol egy 30 fős tanulócsoporthoz is dolgozhat, hiszen e dokumentári helyszín adott esetben tanítási órák, foglalkozások szervezésére is alkalmassá tehető. Ez a terem egyébiránt szemináriumi, tanfolyami kisebb konferenciái célokát is szolgálhatja. Maga a Magyar Gyermekeirodalmi Intézet mindössze néhány (összességében a 100 négyzetmétert meg sem haladó) szobát igényel.

A továbbiakban azokról a funkciókról és tevékenységekről szólnunk, amelyek az elképzelésünk szerint 6–7 fős intézet feladatait képezik. Három szervező-kutatóval, egy szerkesztővel, továbbá két adminisztratív erővel működőképes lehet az intézet. Fontos, hogy az intézet szellemi kulcsembereinek a szakterület reprezentáns egyéniségeit nyerjük meg, olyanokat, akiknek átlátásuk van a gyermekirodalom és -olvasásügy egészéről.

Az intézet szerkeszti és kiadja a magyar gyermek- és ifjúsági irodalom, illetőleg a gyermekek kezébe szánt nyomtatott sajtótermékek kritikai-bírálati-elemző szemléljét évi 6 számban. (Az egyetlen ilyen hazai sajtóorgánumot, a *Könyv- és Nevelést* pár éve – anyagi okokra hivatkozva – megszüntették.) A lap az olvasásra nevelés, az „Állásfoglalás”-részben említett kérdéskörök szócsöve is legyen, illetőleg közöljön tanulmányokat, elemzéseket, a helyzetet külföldi vonatkozásait tárgyaló írásokat stb. Megfontolandó – a hazai idegen nyelvtudási szint ismert alacsonyága miatt – lapmellékletként egy nemzetközi olvasási szakirodalmat tömörítvények formájában szemlélő referáló lap megjelentetése.

A Magyar Gyermekeirodalmi Intézet – ez esetben is az OPKM-mel együtt – kiadói tevé-

kenységet is végez, az említett lap (+ referáló szemle) mellett megjelentet dokumentációs gyűjteményeket, konferencia-anyagokat, tanulmányköteteket, bibliográfiákat.

Szervező, kapcsolatteremtő munkát végez, igyekezőven összekapcsolni a hazai és nemzetközi olvasási, olvasáskutató, nevelési, kiadói szakembereket, de természetesen írókat, művészeket (pl. gyermekkönyv-illusztrátorokat) is. Szoros kapcsolatot tart az egyre szaporodó számú hazai gyermekkönyvkiadókkal és gyermeklapszerkesztőségekkel. Ebben az értelemben működése kimondottan szolgáltatás jellegű: kapcsolatokat tart a gyermekirodalom elméletét, történetét, szociológiáját művelő kutatókkal, tanárokkal, de az ilyen témákon dolgozó hallgatókkal is. Elméleti konferenciákat, szemináriumokat, kerekasztal beszélgetéseket, rövid céltanfolyamokat, továbbképzéseket szervez. Számontartva a meglévő kutatóbázist, témakatasztert készít a hiányzó, nem kutatott kérdéskörökből, intézményeket, alapítványokat, szervezeteket nyer meg az ügynek, megbízásokat ad, ösztökél. Fiatal kutatók útját egyengeti. Nemzetközi – minimálisan európai szintű – kapcsolatokat létesít s ápol (IRA, IBBY, IFLA, UNESCO stb.) melyek révén nemzetközi szimpozionok, viták, kerekasztal-konferenciák szervezésére vállalkozhat. Ellátja a hazai gyermekolvasás ügy „sajtóreferensi” szerepét.

A pedagógusképzés olvasáspedagógiai kísérleteit, vizsgálatait, stúdiumait is támogatja. A hazai és nemzetközi igényeknek megfelelően kiállításokat szervez és rendez. Nem foglalkozik – vagy csak abban az esetben, ha ez az olvasással van összefüggésben – a nem nyomtatott médiákkal. Nem helyettesítheti, válthatja ki az oktatásügy, a könyvtárügy, a könyvkiadás és -terjesztés, az irodalom- és néprajztudomány stb. meglévő vagy leendő intézményeit, szervezeteit, sőt együtt kíván velük működni. Feladatának tekinti az olvasáspedagógiai ismeretterjesztést.

Bármennyire gazdag is a teendők színskálája, nem szabad megengedni, hogy ez az intézet a jelzetnél nagyobb szervezetté nöje ki magát. Minél több külső szakembert mozgósítson, minél több egyént és szervezetet nyerjen meg inkább az ügynek.

*

1990 az „Írásbeliség Nemzetközi Éve”. Nem hiú remény, hogy ezt a létesítendő szervezetet az UNESCO anyagilag is támogatja, sőt perspektívák nyílnak arra is, hogy ennek a *magyar állami feladatnak* a támogatására egyéb külföldi segítők is meg lehet nyerni.

1993-ban az IRA, a Nemzetközi Olvasási Szövetség (International Reading Association) európai kongresszust szervez (1989-ben ennek helyszínül hazánkat szemelték ki, de mi lemondunk róla), 1994-ben pedig ez a nemzetközi szervezet világkongresszust tart, melynek helyszínéről még nem született döntés. Jelenleg azonban arra sincs pénz, helyiség, személyzet, hogy az OPKM gyermekirodalmi gyűjteménye a pinceraktárból felkerüljön, hogy feldolgozzák és használhatóvá tegyék... Igaz, rebesgetik, hogy ez a nagykönyvtár talán megkapja az óbudai Zichy-palotát (vagy a hatalmas épület egy részét), ám ki tudja, honnan, merre fúj a szél...

Budapest – Gárdonyi, 1990. március 1.

Magyar Könyvtárosok Egyesülete

Gyermekkönyvtáros Szekciója

Olvasás és Olvasószolgálati Szekciója

(Az IRA magyar tagja)

Iskolai Könyvtárosok Szekciója

Magyar Írók Szövetsége

Gyermek- és Ifjúsági Irodalmi

Szakosztálya

Az IBBY (International Board of Books

for Youth)

Magyar Szekciója

A Könyvtáros egyes számai – tizenkét hónapra visszamenőleg – kaphatók a szerkesztőségben (1135 Budapest, Frangepán u. 50-56. II. emelet 239. és 241. szoba). Egy példány ára 52 Forint, amely készpénzben a fenti címen vagy csakken egyenlíthető ki